

Кривонос Р.А.*

УКРАЇНСЬКО-НІДЕРЛАНДСЬКА СПІВПРАЦЯ ЯК СКЛАДОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу українсько-нідерландських відносин та процесу розбудови співпраці між обома державами. Дослідження дозволяє твердити про значну автономність у розвитку окремих сфер нідерландсько-української співпраці та відмінності у колі учасників, залучених до кожної сфери з обох сторін.

Ключові слова: українсько-нідерландські відносини, міждержавна співпраця, політична співпраця, економічна співпраця.

The article analyzes the Ukrainian-Dutch relations and the process of the development of two countries cooperation. Research can assert a considerable autonomy in the development of certain areas of the Dutch-Ukrainian cooperation and differences in the composition of participants involved in every cooperation sphere from both sides.

Keywords: Ukrainian-Dutch relations, intergovernmental cooperation, political cooperation, economic cooperation.

Стаття посвячена аналізу українсько-нідерландських відносин та процесу розвитку співпраці між обома державами. Исследование позволяет говорить о значительной автономности отдельных сфер нидерландско-украинского сотрудничества и отличиях в составе участников, вовлеченных в каждую сферу с обеих сторон.

Ключевые слова: украинско-нідерландские отношения, межгосударственное сотрудничество, политическое сотрудничество, экономическое сотрудничество.

В українській науці об'єктом досліджень зазвичай стають великі держави. Таку ситуацію певною мірою можна пояснити радянської спадщиною, адже зовнішня політика Радянського Союзу традиційно аналізувалася нашими науковцями у порівнянні з зовнішньою політикою провідних західних держав. Відповідно, політика «карликів» на міжнародній арені опинялася поза межами наукового дискурсу як позбавлена не лише практичного, але, значною мірою, й теоретичного інтересу.

Сьогодні незалежна Україна є великою регіональною державою. Проте її важко порівняти за масштабом із Радянським Союзом, США чи іншою великою державою. Тому для української зовнішньої політики інтерес становить зовнішньополітичний досвід як великих держав, так і малих країн Європи, яким за їхніх малих масштабів, але завдяки зваженій і продуманій зовнішній політиці вдається ефективно реалізовувати дві найважливіші зовнішньополітичні цілі: гарантувати власну безпеку та забезпечувати добробут власного населення [20, с. 25]. Адже ці ж дві загальні цілі стоять і перед нашою, українською, зовнішньою політикою.

Важливе місце серед держав Західної Європи займають компактно розташовані одна поблизу одної Бельгія, Нідерланди і Люксембург, які мають спільне історичне минуле й подібні

* кандидат політичних наук, доцент кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

політичні системи. Усі три держави є конституційними монархіями. Збереження монархій не завадило цим країнам перетворитися на квітучі демократії. Попри свої малі розміри, ці міні-держави відіграють далеко не останню роль у міжнародних справах та світовій економіці. Скажімо, Велике Герцогство Люксембург посідає перші місця у світі за ВВП та виправкою сталі на душу населення, а Голландія є найбільшим виробником квітів тощо [13, с. 5].

Усі три держави належать до економічного об'єднання Бенілюкс, яке свого часу стало однією з перших спроб впровадження в життя ідеї економічної інтеграції західноєвропейських держав й зразком для Європейського економічного співтовариства [5, с. 17–18; 7].

Найбільшою серед держав Бенілюкс за територією (41 526 кв. км), населенням (16,7 млн. чол.) та економічним потенціалом (ВВП за ПКС 706,71 млрд. дол. США, 22 місце у світі) є Королівство Нідерландів, яке за назвою найбільшої провінції неофіційно називають Голландією [4, с. 174–175]. Зрозуміло, що розвиток українсько-нідерландських взаємин не може не являти наукового інтересу як у теоретичному плані (з точки зору теоретичного узагальнення співпраці однієї з держав пострадянського простору з малою постіндустріальною країною), так і з практичного боку, адже висновки, зроблені з такого узагальнення, можуть сприяти подальшій розбудові двостороннього співробітництва. Зазначенні чинники визначають актуальність обраної нами теми дослідження.

Метою нашої публікації є аналіз українсько-нідерландських відносин і процесу розбудови співпраці між державами. Практичним завданням стало виокремити основні напрямки двосторонньої співпраці та проблеми, які гальмують подальшу розбудову двосторонніх взаємин, а також сформулювати поради щодо усунення перешкод на шляху подальшого зміцнення двосторонніх відносин. Теоретичним завданням при цьому є з'ясувати ступінь автономності різних сфер міждержавної співпраці обох країн – політичної, економічної, гуманітарної, культурної, науково-освітньої – та сформулювати висновки щодо ступеню залежності між окремими сферами співробітництва у відносинах малих і середніх країн, які не мають спільного кордону.

Слід зазначити, що в теорії міжнародних відносин існує два погляди на розвиток співпраці між державами. Прибічники реалістичних підходів виходять з того, що провідною сферою міждержавного співробітництва як і раніше, залишаються політичні й військово-політичні відносини, а розвиток співпраці в інших площинах підпорядковується визначеній ними стратегічній лінії. Проте, вже в другій половині 1960-х рр. такий підхід було піддано критиці, а поміркований реаліст Стенлі Гоффманн запропонував розділити міждержавні відносини й, відповідно, зовнішню політику кожної з держав, що беруть у них участь, на сферу «високої політики» («high politics»), яка включає військову безпеку та оборонну політику, й площину «низької політики» («low politics»), до якої належать економіка, культура тощо [21]. Вже самі ці назви неначе мають свідчити про підпорядкований характер другої сфери. Проте, виникає питання, якою мірою обидві площини міждержавної співпраці є залежними одна від одної і чи дійсно перша детермінує відносини у другій.

З іншого боку, прибічники ліберально-інституціоналістичних підходів [22] виходять з того, що внаслідок процесів транснаціоналізації, ерозії державного суверенітету тощо місце співпраці в площині «високої політики» поступово займає співпраця в рамках «низької», а спільнота держав перетворюється на глобальне суспільство. Правомірно поставити питання про те, наскільки процеси транснаціоналізації зачіпають обидві площини, і чи дійсно вони ведуть до зменшення ролі «високої політики». Пошук відповідей на обидва запитання на прикладі українсько-нідерландських відносин (т.зв. case study) і стане нашим дослідницьким завданням.

Які методи можна застосувати для аналізу двосторонньої співпраці двох держав? Очевидно, що співпраця в різних сферах вимагає різних підходів. Інтенсивність політичних взаємин можна оцінити за такими індикаторами, як кількість взаємних візитів найвищих і високих посадових осіб, а також кількість укладених і ратифікованих міждержавних угод. Розвиток

економічного співробітництва може бути оцінений за такими параметрами, як збільшення або зменшення обсягів двосторонньої торгівлі, у т.ч. показників експорту, імпорту та сальдо торговельного балансу, змін обсягів двосторонніх інвестицій. Розбудова гуманітарної, культурної й науково-освітньої співпраці може бути охарактеризована за допомогою аналізу кількості проведених спільних заходів і, якщо можливо, обсягів залучених коштів.

Розвиток українсько-голландських відносин після проголошення незалежності України був достатньо стрімким і стабільним. Королівство Нідерландів визнало Україну 31 грудня 1991 року. Поступово співпраця обох країн набула інституалізованих форм. Дипломатичні відносини між нашими державами були встановлені 1 квітня 1992 року. Політичний діалог на високому рівні було започатковано у період правління в Україні президента Л.Д.Кучми офіційним візитом в Україну прем'єр-міністра Нідерландів В.Кока у березні 1996 р. У грудні 1997 року відбувся офіційний візит до Нідерландів українського президента. Після тривалої паузи, пов'язаної з «касетним» та «кольчужним» скандалами, двосторонні політичні контакти відновилися лише у 2002 р.

Важливим кроком у відновленні процесу обміну візитами на найвищому рівні став офіційний візит до України прем'єр-міністра Нідерландів Я.П. Балкененде (18-19 квітня 2004 р.). У липні 2004 р. президент України Л.Д.Кучма здійснив візит до Нідерландів на чолі делегації нашої держави, яка взяла участь у саміті Україна-ЄС, що відбувся в Гаазі [16].

Розвиток політичних взаємин продовжився у період правління президента В.А.Ющенка. У січні 2005 р. прем'єр-міністр Нідерландів Я.П.Балкененде здійснив візит в Україну для участі в інавгурації президента В.А.Ющенка. У ході візиту відбулися його зустрічі з В.А.Ющенком та тогочасним прем'єр-міністром Ю.В.Тимошенко. 27 січня 2005 р. президент України В.А.Ющенко мав зустрічі з королевою Нідерландів Беатрікс та прем'єр-міністром Я.П.Балкененде під час проведення заходів із вшанування 60-річчя визволення в'язнів концтабору Аушвіц-Біркенау в Освенцімі [16].

7-8 червня 2006 року на запрошення королеви Нідерландів Беатрікс президент України В.А.Ющенко здійснив офіційний візит до Нідерландів. Під час візиту відбулися три його зустрічі з королевою, переговори з прем'єр-міністром Я.П.Балкененде у вузькому колі та у розширеному складі, зустрічі з керівництвом нідерландського парламенту. У рамках візиту президент України провів зустріч із керівництвом найвпливовіших нідерландських компаній, мав бесіду з президентом компанії «Шелл» Й.Ван дер Веєром, а також з директорами найбільших фінансових інституцій Нідерландів [16].

У ході візиту була підписана низка двосторонніх угод, у тому числі: Програма спільних дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Нідерландів на 2007-2009 рр.; Меморандум про порозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Нідерландів про співпрацю з впровадження Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу і, зокрема, щодо зменшення емісії парникових газів відповідно до статті 6 Кіотського протоколу; Меморандум про взаєморозуміння щодо технічного співробітництва у 2006–2009 роках між Державною податковою адміністрацією України та Міністерством фінансів – податковою та митною адміністрацією Нідерландів; Угода між Україною та Королівством Нідерландів про взаємну адміністративну допомогу в митних справах; Меморандум про взаєморозуміння щодо співпраці в енергетичній сфері між Міністерством палива та енергетики України та Міністерством економіки Королівства Нідерландів [8]. Остання офіційна зустріч В.А.Ющенка з прем'єр-міністром Нідерландів Я.П.Балкененде відбулася 7 травня 2009 р. у рамках Інавгураційного саміту «Східного партнерства» у Празі [16].

Після обрання у лютому 2010 р. президентом України В.Ф.Януковича та з огляду на формування у жовтні 2010 року нового уряду Нідерландів на чолі з прем'єр-міністром М.Рютте політична співпраця між двома державами уповільнилася, й двосторонній діалог знову перейшов, в основному, на рівень міністрів закордонних справ. Під час зустрічі міністра закор-

донних справ України К.І.Грищенко із нідерландським колегою У.Розенталем 20 листопада 2010 р. в Лісабоні було наголошено на незмінності підтримки Нідерландами євроінтеграційних прагнень України [16]. Це дозволило організувати 1 грудня 2010 р. зустріч президента України В.Ф.Януковича з прем'єр-міністром Нідерландів М.Рютте в рамках саміту ОБСЄ в Астані. Обидва міністри закордонних справ зустрілися 1 липня 2011 р. у Вільнюсі під час конференції керівників зовнішньополітичних відомств держав-учасниць Спільноти демократій (Community of Democracies, СД) – міжурядової організації демократичних держав і держав, які йдуть шляхом демократичного розвитку, створеної 2000 р., яка об'єднує нині 25 країн. 3-4 квітня 2012 р. міністр закордонних справ України К.І.Грищенко здійснив робочий візит до Нідерландів, у ході якого відбулися зустрічі глави українського зовнішньополітичного відомства України з його нідерландським колегою, а також із комітетом в закордонних справах парламенту Нідерландів.

Важливою складовою інституалізації двосторонніх взаємин стали регулярні політичні консультації між міністерствами закордонних справ України й Нідерландів та розбудова міжпарламентських зв'язків. З огляду на розташування та діяльність у Гаазі значної кількості міжнародних організацій продовжується розвиток контактів з ними та забезпечується участь багатьох делегацій України у заходах, що відбуваються під егідою цих установ та організацій.

Нині договірно-правова база українсько-нідерландських відносин складається із 33 договорів та угод, 2 з яких є міждержавними – Про культурне співробітництво (підписана 11 липня 1996 р.) й Про взаємну адміністративну допомогу в митних справах (укладена 7 червня 2006 р.), 12 – міжурядовими і 19 – міжвідомчими [8; 12].

До найважливіших із міжурядових угод належать: Конвенція про уникнення подвійного оподаткування від 12 липня 1996 р. [3], Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій від 26 лютого 1997 р. [15], Угода про технічне та фінансове співробітництво від 1 березня 1999 р., Угода про повітряне сполучення від 1 серпня 1994 р., Угода про автомобільні перевезення від 1 січня 1995 р.

Цікаво зазначити, що піки укладення двосторонніх угод припадали на 1992 р. (4 угоди), 1995 р., 1996 р., 1998 р. (по 3 угоди щороку) та 2006 р. (відразу 6 угод). Тобто, більшість угод укладалися переважно в роки, які йшли за роком президентських виборів в Україні.

На наш погляд, це є свідченням того, що визначальною у розбудові двосторонніх відносин на політичному рівні є позиція не української, а нідерландської сторони, й остання кожного разу робила свого роду крок назустріч українським партнерам у їхніх євроінтеграційних прагненнях, узгоджуючи терміни офіційних візитів президентів Л.Д.Кучми й В.А.Ющенко до Нідерландів та відкриваючи шлях до підписання чергової порції двосторонніх угод. Оскільки жоден з цих президентів не здійснив фундаментальних політичних і ринкових економічних реформ, які б відкрили шлях до створення сприятливого бізнес-клімату й правових гарантій для ширшого залучення в Україну голландських інвестицій, збільшення експорту, а також сприятливих умов для співпраці нідерландських громадських організацій із українськими партнерами, уряд Нідерландів швидко втрачав інтерес, політична співпраця уповільнювалася.

Слід зазначити, що в політичній сфері українсько-нідерландської співпраці переважають органи державної влади обох країн. Участь громадських організацій є незначною й малопомітною. Це зрозуміло, адже політична сфера – це площина владних взаємодій. У той же час розбудова політичних відносин – взаємне визнання, створення системи посольств і консульств, укладення міждержавних і міжурядових угод створює рамкові умови, які дозволяють вивести співпрацю в інших сферах, де задіяні переважно недержавні актори, на якісно новий рівень, що характеризується державною підтримкою, внутрішньо- й міжнародно-правовим регулюванням, систематичним і планомірним характером розвитку співробітництва.

Скажімо, динамічний характер двосторонніх економічних відносин сприяв пошуку шляхів їх подальшої інтенсифікації та переведення на довготривалу планову основу. Важливим

результатом розвитку українсько-нідерландського діалогу було підписання Програми спільних дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Нідерландів на 2004–2006 рр. [11] у ході офіційного візиту прем'єр-міністра Нідерландів Я.П.Балкененде в Україну 19 квітня 2004 р. Новим етапом у розвитку договірно-правової бази взаємовигідного двостороннього співробітництва стало підписання 7 червня 2006 р. під час офіційного візиту президента України В.А.Ющенко в Нідерланди Програми спільних дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Нідерландів на 2007–2009 рр. [16]. Проте далі ця форма міжурядової співпраці не набула продовження.

Отже, можна зробити висновок, що керівництву України й Нідерландів так і не вдалося випрацювати спільну ціннісну основу, яка б забезпечувала стабільний розвиток двосторонньої політичної співпраці.

В економічній сфері ситуація є дещо відмінною. Між Україною та Нідерландами досить динамічно розвивається торговельно-економічне й інвестиційне співробітництво. Зокрема, про стрімкий розвиток двосторонніх взаємин у торговельній сфері свідчить те, що, за даними Державного комітету статистики України, у 2008 р. у зовнішньоторговельному обігу товарів та послуг України з країнами Європи Нідерланди посіли сьоме місце з часткою 4,7 %. Одночасно, у той же період обсяг двосторонньої торгівлі товарами та послугами збільшився на 44 % та склав 2,7 млрд. дол. США. Правда, торговельні взаємини характеризувало суттєве від'ємне для України сальдо у 142 млн. дол. США [1].

Позитивна, в цілому, тенденція зростання обсягів двосторонньої торгівлі не є стабільною. Зокрема, у зв'язку із наслідками світової фінансової та економічної кризи обсяг двосторонньої торгівлі товарами й послугами між Україною та Королівством Нідерландів за 9 місяців 2009 року скоротився майже удвічі (на 46 %, тобто 900 млн. дол. США) порівняно із відповідним періодом 2008 року і склав 1,45 млрд. дол. США. Експорт товарів та послуг з України до Нідерландів у порівнянні з аналогічним періодом 2008 року зменшився на 45 % (380 млн. дол. США) і склав 471 млн. дол. США. Імпорт товарів та послуг з Нідерландів до України зменшився на 47 %, що становило 520 млн. дол. США, і склав 574 млн. дол. США [1]. Від 2010 р. почалося нове зростання: у 2010 р. збільшення склало 7% (з 1516 до 1626 млн. дол. США), у 2011 р. – 38% (2254 млн.). За даними Державного комітету статистики України, за підсумками минулого 2011 р. Королівство Нідерландів посіло 7 місце з часткою 4,2% у зовнішньоторговельному обігу товарів та послуг України з країнами Європи. У першому півріччі 2012 р. товарообіг становив 986,6 млн. дол. США (обсяг українського експорту товарів та послуг склав 384,9 млн. дол. США; імпорту з Нідерландів – 601,7 млн. дол. США; негативне для України сальдо – 216,8 млн. дол. США).

У першому півріччі 2012 р. обсяги зовнішньої торгівлі товарами між Україною та Королівством Нідерландів зменшилися на 11,2% і склали 838 млн. дол. США. Експорт українських товарів зменшився на 28,2 % та становив 315,2 млн. дол. США, а імпорт товарів з Нідерландів збільшився на 2,1% і склав 522,8 млн. дол. США. Негативне для України сальдо склало 207,6 млн. дол. США [18].

Прикрим є те, що найбільшу питому вагу в структурі експорту товарів з України до Нідерландів мають сировинні товари (продукція рослинного походження, неблагородні метали, жири та масла), на промислову продукцію припадає лише трохи більше десятої частини (засоби водного транспорту, машини та устаткування). У той же час, найбільша частка у загальному обсязі імпорту товарів з Нідерландів до України припадає на готові вироби – продукцію хімічної і фармацевтичної промисловості, машини й устаткування, продукцію харчової промисловості, пластмаси та каучук, засоби транспорту, продукцію рослинництва. Але майже п'яту частину (17,7%) становить дорогоцінне каміння, дорогоцінні метали та вироби з них [18].

Розвиток двосторонніх торговельних відносин поєднується з масштабним інвестуванням Нідерландів в економіку нашої держави. За даними Держкомстату України, станом на 1 липня

2012 року за обсягами інвестицій, спрямованих в економіку України з 128 країн-інвесторів, Королівство Нідерландів з обсягом інвестицій у розмірі 4949,3 млн. дол. США (9,4%) посідає третє місце після Кіпру – 14521,5 млн. дол. США та Німеччини – 7403,9 млн. дол. США [18].

Станом на липень 2009 року найбільшу питому вагу у загальному обсязі інвестицій з Нідерландів в економіку України займають інвестиції у промисловість, будівництво, фінансову діяльність, торгівлю, ремонт автомобілів, виробництво побутових виробів та предметів особистого вжитку, операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям. Найбільшими інвесторами в економіку України на сьогодні є банки «ING Ukraine», «RaboBank», «Fortis Bank» та транснаціональні корпорації «Damen Shipyards», «Royal Dutch Shell», «Philips», «Lucent Technologies», «Nutricia», «Unilever Export» та деякі інші [6, с. 424].

Проте інвестування не є дорогою одностороннього руху. Станом на 2009 р., Україна інвестувала в економіку Нідерландів 25,4 тис. дол. США у сфері сільського господарства, мисливства, лісового господарства. Проте унаслідок світової економічної кризи у 2008 році відтік українських інвестицій із економіки Нідерландів склав 1,1 тис. дол. США [6, с. 424]. Позитивно, що на території Нідерландів працює одне підприємство з українським капіталом. Хоча цього й замало, але це є добрим початком для українських інвесторів [6, с. 424].

Про зацікавленість нідерландського бізнесу інвестувати в нашу державу свідчить, серед іншого, те, що протягом 2004-2008 рр. відбулося понад два десятки «Місій голландського бізнесу в Україну», одну з яких очолив навіть Міністр зовнішньої торгівлі Нідерландів Ф.Хемскерк (6-7 липня 2008 р.) [6, с. 424].

Окремим напрямком розвитку взаємин між українськими та нідерландськими підприємцями є програма технічної допомоги голландського уряду, яка реалізується центром менеджменту при Асоціації нідерландських промисловців та зайнятості. Метою цієї програми є навчання українських менеджерів малих та середніх приватних компаній принципам роботи в умовах вільної ринкової економіки. Асоціація підтримує плідні стосунки з Українською спілкою промисловців та підприємців.

Нідерланди посідають третє місце серед європейських країн за обсягами технічної допомоги Україні. В нашій країні реалізуються дві програми технічної допомоги Нідерландів: MATRA (сприяння переходу до громадянського суспільства в країнах Центральної та Східної Європи) та PSOM (підтримка країн Центральної та Східної Європи при переході до ринково орієнтованої економіки) зі щорічними бюджетами понад 5 млн. дол. США та близько 48 млн. євро відповідно [16].

Більшу частину бюджету нідерландської програми технічної допомоги для України складають проекти в сільськогосподарській галузі. Результатом здійснення проектів програми PSOM стало створення спільних підприємств за участю нідерландських компаній у таких важливих галузях, як сільське господарство, транспорт, промисловість та подальше надходження інвестицій.

Отже, розвиток українсько-нідерландських економічних відносин в основному підпорядковується глобальним економічним тенденціям і повторює підйоми й спади світової економіки. Зокрема, можна чітко простежити зростання обсягів двосторонньої торгівлі у першій половині та середині 2000-х рр., спад у 2008-09 рр., поступове відновлення у 2010-11 рр. й знову спад під час другого витка глобальної економічної кризи 2012 р. Цей розвиток досить слабо корелюється зі стагнацією політичних взаємин, що почалася з 2007 р. і пов'язана з розчаруванням голландського керівництва у здійсненні Україною реальних реформ. На відміну від політичної сфери, в економічній діють переважно недержавні актори. Роль держав в економічній площині зводиться до формування сприятливого двостороннього бізнес-клімату, в якому змогли б працювати економічні агенти – ТНК, торгово-промислові палати, об'єднання підприємців.

Важливою складовою двосторонніх відносин є двостороннє співробітництво у галузі науки й освіти. Воно розвивається шляхом виконання окремих науково-дослідних проектів,

обміну студентами для навчання за окремими спеціальностями та стажування викладачів у вищих навчальних закладах обох країн, а також участі українських фахівців у міжнародних конференціях та семінарах на території Нідерландів. Активно розвивається спортивне та молодіжне співробітництво, а також співпраця між музеями обох країн.

Не останню роль у розбудові двосторонніх взаємин відіграє співпраця в інформаційній, культурній та гуманітарній сферах. В Нідерландах спостерігається постійний інтерес до української культури та мистецтва. Діяльність у сфері промоції української культури здійснюють культурні та гуманітарні організації «Платформа співробітництва Україна-Нідерланди», гуманітарний фонд «Супутник», культурні фонди «Ukraine Culturalis» та «Matrix Orange» тощо [див. докл.: 2]. Спільно з громадськими організаціями Нідерландів вони проводять різноманітні інформаційні заходи, культурно-мистецькі фестивалі, «Дні України» в окремих містах Нідерландів [див. докл.: 2], круглі столи з актуальних питань внутрішньої та зовнішньої політики нашої держави. До участі в таких заходах залучаються благодійні організації Нідерландів, журналісти національних й місцевих видань, керівництво муніципалітетів, члени парламенту Нідерландів, представники громадських організацій України, українські мистецькі колективи.

Зокрема, 2009 року було реалізовано низку спільних культурно-мистецьких проектів, серед них — виставка творів українського і голландського художників І. Несміянова та Я. ван Гога у Гаазі та Ейндховені. З метою організації та популяризації в Нідерландах українських театральних сезонів за сприяння нідерландського культурного фонду «Internationale Opera Producties» пройшли гастролі Київського та Одеського театрів з оперними й балетними постановками «Кармен», «Дон Жуан», «Лебедине озеро». У Гаазі 13-15 травня 2010 р. пройшов інформаційно-іміджевий захід «Українська жінка в культурі та мистецтві», організований фундацією «Матрікс Оранж» для ознайомлення голландських громадських кіл зі здобутками українських жінок у літературі, мистецтві та музиці. У 2011 році «Фонд сприяння розвитку мистецтв» та «Матрікс Оранж» організували дві виставки сучасного українського мистецтва в Амстердамі й Гаазі, на яких було представлено абстрактний живопис та фотографії художників української арт-групи «Абсентна реальність».

Активно, хоча й однобічно, розвивається співробітництво у гуманітарній сфері. Співпраця з різними нідерландськими лікувальними закладами дає можливість проводити навчальні програми для українських спеціалістів, здебільшого у таких сферах, як боротьба з ВІЛ/СНІД, соціальна адаптація дітей з певними вадами. Нідерландські фонди «СНОЕ» та фонд допомоги дітям «Breath» у 2009 році завершили будівництво двох дитячих будинків на Закарпатті, а також реалізували щорічні дитячі літні програми «The Dutch host-families» та «Holiday Plan» для закарпатських дітей-сиріт. Нині фонд «СНОЕ» фінансує проект будівництва соціального житла для випускників місцевого інтернату у місті Перечин (Закарпаття), а фонд «Breath» працює над планом створення у дитячому будинку Красноармійська (Донецька обл.) школи-інтернату зі спортивною спеціалізацією.

Нідерланди є третьою країною у світі після США й Німеччини за обсягами надання гуманітарної допомоги Україні. Уряд Нідерландів, благодійні організації, приватні фірми та окремі громадяни країни регулярно спрямовують в Україну гуманітарну допомогу, надають сприяння в організації відпочинку і лікування дітей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. В країні діє понад 100 організацій, які співпрацюють в гуманітарній сфері з країнами Східної Європи, у тому числі з Україною [6, с. 425].

Особливістю культурної, науково-освітньої та гуманітарної сфер є те, що тут органи державної влади формують лише рамкові умови, в яких діють громадські організації, культурні й освітні установи різних форм власності. Палітра організовуваних ними заходів має лише дуже опосередкований зв'язок зі сферою «високої політики». Ще наприкінці 1970-х рр. Дж. Най і Р. Когейн у відомій праці «Сила та взаємозалежність» [22] охарактеризували залу-

чення до відносин між державами недержавних акторів як процес транснаціоналізації, тобто формування глобального суспільства, в якому суспільні зв'язки не лише перетинають кордони держав, але й усе меншою мірою можуть ними контролюватися. Наше дослідження показує що в українсько-нідерландських відносинах транснаціоналізація практично не зачіпає політичного рівня, зате знаходить вияв у економічній площині й суттєво визначає сферу гуманітарної, культурної й науково-освітньої співпраці.

Підводячи підсумки дослідження, можна зробити декілька висновків.

1. Співпраця між Україною і Нідерландами розвивається достатньо динамічно. Ця невелика, навіть за європейськими мірками, держава відіграє суттєву роль у закордонних інвестиціях в українську економіку, зовнішній торгівлі та гуманітарній сфері нашої держави. Хоча Нідерланди й не підтримують стрімкої інтеграції України до Європейського Союзу, проте вони активно сприяють розбудові його співпраці з Україною в рамках політики сусідства ЄС та «Східного партнерства».

Україна розглядається голландським керівництвом як проблемна країна-сусід Євросоюзу, яка є джерелом нелегальної трудової міграції, організованої злочинності й пов'язаних із нею наркотрафіку і торгівлі людьми. Регулярні суперечки між Україною й Російською Федерацією у сфері поставок енергоносіїв загрожують енергетичній безпеці й, відповідно, добробуту усіх країн ЄС (хоча у цих питаннях Нідерланди почувають себе впевненіше за інші країни Євросоюзу завдяки своїм родовищам природного газу). У той же час у збереженні незалежності й територіальній цілісності нашої держави голландці вбачають надійну запоруку міжнародної стабільності, недопущення відновлення російської гегемонії в Центральній та Східній Європі. Досвід Нідерландів, які 1948 р. відмовилися від нейтралітету й успішно інтегрувалися в мережу західних військових союзів та економічних об'єднань, має використати українське керівництво у питаннях формування власної військово-політичної стратегії та політики у сфері національної безпеки.

2. Вже нині Нідерланди перетворилися на одного з найпотужніших інвесторів в українську економіку. Це визначається традиційним розвитком у країні інтенсивного сільськогосподарського виробництва й технологій з переробки сільгосппродукції, що дозволяє нідерландським підприємцям інвестувати в аналогічні сфери української економіки. Нідерланди відіграють важливу роль в українській зовнішній торгівлі. Поступове зростання обсягів двосторонньої торгівлі не змогла зупинити навіть світова економічна криза, яка розпочалася 2008 року. Позитивною тенденцією є також поступове зменшення негативного сальдо торговельного балансу для України. Культурна співпраця з Нідерландами сприяє розповсюдженню інформації про Україну, розширює поле можливостей для співпраці українських вчених, освітян і культурних діячів. Допомога нашій державі у гуманітарній сфері дозволяє успішніше долати соціальні та екологічні проблеми, які стоять перед Україною.

3. У той же час приклад Нідерландів наочно демонструє проблеми взаємовідносин України з розвиненими постіндустріальними державами Західної Європи. Україна має значне від'ємне сальдо у двосторонній торгівлі. А, скажімо, гуманітарні зв'язки значною мірою зводяться до гуманітарної допомоги Україні з боку Нідерландів. Односторонній характер має також співпраця між науковими й освітніми закладами. В основному вона зводиться до матеріально-фінансової допомоги, а також організації наукових і студентських стажувань коштом західної сторони. Українські виші практично не використовують таких форм співпраці, як спільна з нідерландською стороною організація літніх шкіл, семінарів і окремих курсів з української мови, історії, культури, а також інженерно-технічних дисциплін тощо. Говорячи про гальмівні чинники українсько-нідерландських відносин, слід назвати несприятливі умови для бізнесу в Україні (швидкі зміни законодавства, корупція на всіх рівнях державної влади тощо); односторонній характер співпраці у гуманітарній сфері, коли Україна виступає лише реципієнтом допомоги з боку нідерландських державних і громадських інституцій.

4. Переходячи на теоретичний рівень, можна твердити про таке. Аналіз українсько-нідерландських відносин дозволяє зробити висновок про відносну автономію політичної та інших сфер двосторонньої співпраці малих і середніх держав, які не мають спільного кордону. Для стану політичних відносин вирішальною є наявність спільних цінностей, про що свідчить уповільнення українсько-нідерландських взаємин у 2003-2004 рр. й після 2010 р. Стан економічних взаємин визначається глобальними економічними процесами, свідченням чого є зменшення обсягів двосторонньої торгівлі та інвестицій саме у періоди початку першої й другої хвилі світової економічної кризи, яка почалася 2008 р. Гуманітарна співпраця визначається переважно станом економіки обох країн і наявністю вільних коштів, які можуть бути спрямовані на розвиток благодійних програм (у Нідерландах такі кошти є, в Україні їх дуже мало). Проте гуманітарна співпраця активізується у випадках стихійних лих, технологічних катастроф, епідемій тощо. Стан культурних й науково-освітніх відносин вирізняє відносна стабільність. Проте й вони активізуються у періоди спровокованого різними чинниками зростання інтересу до відповідної країни.

6. Якщо політична співпраця в українсько-нідерландських відносинах залишається, практично, справою лише органів державної влади обох сторін, то в інших сферах співпраці провідну роль відіграють недержавні учасники. В економічній співпраці – це суб'єкти підприємницької діяльності, у т.ч. транснаціональні корпорації, об'єднання підприємців, спільні торгові палати. У гуманітарній, культурній та науково-освітній сферах – громадські організації, культурні, наукові й освітні заклади як державної, так і приватної форм власності. Держави, укладаючи між собою угоди у цій площині, виступають лише регуляторами діяльності недержавних суб'єктів.

Таким чином, наше дослідження дозволяє підтвердити правомірність поділу міжнародних відносин та зовнішньої політики держав на площину «високої політики» й площину «низької політики», а також правильність гіпотези про зростання транснаціоналізації міжнародних відносин. Проте слід зауважити, що зв'язок між «високою» й «низькою» політиками у випадку відносин малих і середніх держав не є яскраво вираженим, і обидві площини є достатньо автономними одна від одної. Причому процеси транснаціоналізації охоплюють, практично, лише другу сферу.

Список джерел і літератури

1. Відносини з країнами Західної Європи, Північної Європи та Балтії. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3fart_id=223269081&cat_id=223259211.
2. Дні України в Нідерландах. — Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/netherlands/ua/17252.htm>.
3. Конвенція між Україною і Королівством Нідерландів про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=528_654.
4. Країнознавство. Країни СНД, Європи і Північної Америки: навч. посіб. / М.С.Дорошко, Р.А.Кривонос, В.П.Крижанівський, Н.Ф.Сербіна. — К.: Ніка-Центр, 2009. — 312 с.
5. Кривонос Р.А. Інтеграційні процеси у Європі та Північній Америці: навчальні матеріали з курсу «Країнознавство Європи та Північної Америки». — К.: ІМВ, 2007. — 44 с.
6. Кривонос Р.А. Стан і перспективи співпраці України з країнами Бенілюксу // Україна в Європі: контекст міжнародних відносин: колективна монографія / За ред. А.І.Кудряченка. — К.: Фенікс, 2011. — С. 419-439.
7. Миронова М.М. Бенілюкс // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л.В.Губерський (голова) та ін. — К.: Знання України, 2004. — Т.1. — С. 118-119.
8. Міжнародні договори України з Нідерландами. — Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/netherlands/ua/17249.htm>.

9. Міжнародні угоди про співробітництво в галузі освіти і науки. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=international/agreements>.
10. Нидерландские Антильские острова прекратили существование. – Режим доступу: <http://www.lenta.ru/news/2010/10/10/noantilles>.
11. Програма спільних дій на 2004-2006 рр. між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Нідерландів. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=528_017.
12. Перелік чинних міжнародних угод між Україною та Королівством Нідерландів. – Режим доступу: http://ukrexport.gov.ua/ukr/ugodi_z_ukrain/net/2118.html.
13. Сербіна Н.Ф., Кривонос Р.А. Малі країни Європи: навчальні матеріали з курсу «Країнознавство Європи та Північної Америки». – К.: ІМВ, 2007. – 75 с.
14. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_012.
15. Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною та Королівством Нідерландів. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=528_716.
16. Україна – Нідерланди. – Режим доступу: <http://svit.ukrinform.ua/Niderlands/niderlands.php?menu=attitudes>.
17. Україна – Нідерланди. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/netherlands/ua/17723.htm>.
18. Українсько-нідерландське економічне співробітництво. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/netherlands/ua/17267.htm>.
19. Українсько-нідерландське співробітництво у сфері культури. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/netherlands/ua/17264.htm>.
20. Baring A. Scheitert Deutschland? Abschied von unseren Wunschwelten. – Stuttgart: Haupt, 1997. – 352 S.
21. Hoffmann S. Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe / Stanley Hoffmann // Daedalus. – 1966. – No 95. – P. 862 – 915.
22. Keohane R. Power and Interdependence: World Politics in Transition / Robert O. Keohane, Joseph S. Nye. – Boston : Little, Brown, 1977. – XIV, 273 p.